

GLOBALASHUV ATAMASINING ILMY MOHIYATI

Olimov Kozimjon Komiljon o'g'li

Tarix yo'nalishi talabasi

Namangan davlat universiteti,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7053121>

ARTICLE INFO

Received: 01st September 2022

Accepted: 03rd September 2022

Online: 06th September 2022

KEY WORDS

Kimdir uni yuksak texnologiyalar zamoni desa, kimdir tafakkur asri, yana birov yalpi axborotlashuv davri sifatida izohlamoda

Bugun biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan, insoniyat hozirga qadar boshidan kechir-gan davrlardan tubdan farq qiladigan o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz. Davlat va siyosat arboblari, faylasuflar va jamiyatshunos olimlar, sharhlovchi va jurnalistlar bu davrni turlicha ta'riflab, har xil nomlar bilan atamoqda. Kimdir uni yuksak texnologiyalar zamoni desa, kimdir tafakkur asri, yana birov yalpi axborotlashuv davri sifatida izohlamoda. Albatta, bu fikrlarning barchasida ham ma'lum ma'noda haqiqat, ratsional mag'iz bor. Chunki ularning har biri o'zida bugungi serqirra va rang-barang hayotning qaysidir belgi alomatini aks ettirishi tabiiy. Ammo ko'pchilikning ongida bu davr globallashuv davri tariqasida taassurot uyg'otmoqda. Bunday ta'rif, menimcha, ko'p tomondan masalaning mohiyatini to'g'ri ifodalaydi. Nega deganda, hozirgi paytda yer yuzining qaysi

ABSTRACT

Bugun biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan, insoniyat hozirga qadar boshidan kechir-gan davrlardan tubdan farq qiladigan o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz. Davlat va siyosat arboblari, faylasuflar va jamiyatshunos olimlar, sharhlovchi va jurnalistlar bu davrni turlicha ta'riflab, har xil nomlar bilan atamoqda

chekkasida qanday bir voqea yuz bermasin, odamzot bu haqda dunyoning boshqa chekkasida zudlik bilan xabar topishi hech kimga sir emas. Ana shunday globallashuv fenomeni haqida gapirganda, bu atama bugungi kunda ilmiy, falsafiy, hayotiy tushuncha sifatida juda keng ma'noni anglatishini ta'kidlash lozim. Umumiy nuqtai nazardan qaraganda, bu jarayon mutlaqo yangicha ma'no mazmundagi xo'jalik, ijtimoiy-siyosiy, tabiiy, biologik global muhitning shakllanishini va shu bilan birga, mavjud milliy va mintaqaviy muammolarning jahon miqyosidagi muammolarga aylanib borishini ifoda etmoqda [1]. Globallashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni ob'yektiv tan olish kerak, bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo'shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaqa va hududlar

bilan shunday chambarchas bog'lanib boryaptiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas. Shu ma'noda, globallashuv - bu avvalo hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir.

"Globallashuv" atamasi dastlab amerikalik olim T. Levitt tomonidan 1983 yili «Garvard biznes rev'yu» jurnalida chop qilgan maqolasida qo'llangan. T. Levitt yirik transmilliy korporatsiyalar ishlab chiqaradigan turli-tuman mahsulot bozorlarining birlashuv jarayonlarini "globallashuv" deb atagan. Mazkur ta'rifda globallashuv jarayonining iqtisodiy tamonlariga e'tibor berilgan. O'z davrida fransuz faylasufi R. Dekart "Tushunchalar ma'nosini aniqlashtiring va bu insoniyatning yarmini adashishdan saqlaydi" - deb yozgan edi [2]. Ayni shu ma'noda dastlab biz "globallashuv" tushunchasining istilohiy ma'nosini izohlashga harakat qilamiz. Bu so'zga quyidagicha tarif berish mumkin: Globallashuv - Jahon xo'jaligi rivojlanishining ob'yektiv jarayoni bo'lib, juda ko'p ijobiy xususiyatlarga egadir: bular asosan turli mamlakatlar xo'jaligining o'zaro aloqasi, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, ilm-fan, texnika texnologiya yutuqlari almashuvini tezlashishni hamda davlatlarni ilmiy texnikaviy taraqqiyotiga ko'maklashuv bilan tasdiqlanadi [3]. Globallashuv - butunjahon iqtisodiy siyosiy, madaniy integratsiya va unifikatsiya (bir birga yaqinlashuv) jarayonidir. Asosiy xususiyatlari xalqaro mehnat taqsimoti, kapital, ishchi kuchi va ishlab chiqarish resurlarining erkin harakati, qonunchilik, iqtisodiy va texnologik jarayonlarni standartlashtirish, shuningdek, turli mamlakatlarning

madaniyatining qo'shilish va yaqinlashuvidir. Bu ob'yektiv jarayon bo'lib jamiyatning barcha sohalarini qamrab oluvchi tizimli xususiyatga ega. Globallashuvga qarshi harakatlar ham mavjud bo'lib, ular globallashuv natijasida yuzaga keladigan va kelayotgan muammolarni oqibati salbiy deb e'tirof etishadi. Bunday tashkilot, uyushma, harakatlarga "Green", "AntiDaos" kabi bir necha antiglobilistlarni kiritish mumkin [4]. Globallashuv bosqichiga mintaqalashuv bosqichini bosib o'tish lozim. Vaholanki, globallashuv yaxlit jarayonlarni o'z ichiga qamrab oladi. "...Eng umumiy ma'noda, globallashuv, bir tomondan, muayyan hodisa, jarayonning barcha mintaqalar, davlatlar va butun yer yuzini qamrab olganini, ikkinchi tomondan, ularning insoniyat taqdiriga dahldor ekanini anglatadi". Danilov-Danilyan "Globallashuv ko'proq mantiqdan emas, balki tarixiy paradigmadan kelib chiqqan so'zdir. Globallashuv jihatlarining o'zaro aloqadorligini aniq va ravshan tahlili mavjud emas", - deb yozgan edi. Yuqoridagi ta'riflardan ko'rinadiki, globallashuv jarayoni o'zining murakkabligi va serqirraligi bilan alohida ajralib turadi. Shuning uchun ham S. Otamuratov "...globallashuv tushunchasi haqidagi qarashlar turli-tumanligicha davom etib kelmoqda. Bu tabiiy hol. Chunki uning makon va zamonda sodir bo'lish xususiyatlari turlicha bo'lib dunyoning o'zgarishiga o'tkazayotgan ta'sirida ham yangi-yangi imkoniyatlari namoyon bo'lmoqda". 1980-1990-yillar bo'sag'asida "globallashtirish" tushunchasi yangi talqinga ega bo'ldi: asli yaponiyalik keyinroq amerikalik mashhur iqtisodchi K. Ome ta'riflab bergan mazkur atamaning ommaga tushunarli bo'lgan ifodasidan

jahon xo'jaligi rivojlanishining nisbatan yangi qirralari va tavsiflari, uning dastlabki taraqqiyot bosqichlaridan farqlanuvchi hozirgi holatini ko'rsatish uchun tatbiq eta boshladilar. Professor A. Katsovich globallashtirish jarayonini tasvirli yoritilishi va jahon xo'jaligining yangi tavsiflari yuzaga kelishi: "Globallashtirish chegaralar orqali iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarni intensivatsiya qilish orqali aniqlanishi mumkin. Globallashtirish – bu erkin savdo to'g'risidagi bitimlar uyg'unligi, jahonni yagona va o'ta raqobatli bozorga aylantirgan Internet hamda moliyaviy bozorlarning birlashishidir", degan taklifni kiritadi [5]. Jahon olimlari tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarda «Globallashuv» tushunchasiga turli ta'riflar berilmoqda va unga turli qarashlar va munosabatlarni bildirish davom etib kelmoqda. Lekin uning yer kurrasining bir butunligini ifodalash va barcha sohalarning «yagonaligini» ta'minlash jarayoni, omili sifatida qarash umumiy qarashlardan ustuvor bo'lib kelmoqda. Jumladan, rus olimi I. Burikova globallashuvni jarayon sifatida qaraydi va olimlar tomonidan unga nisbatan qarashlarni umumlashtirib, uning uchta asosiy jihatini ko'rsatadi: 1. Bilim jiqatlari - globallashuv jarayoni haqida nimalar ma'lumligi. 2. Emotsional - bu ma'lumotga qanday yondoshuv zarurligi. 3. Axloqiy - nima qilish kerak ekanligi [6]. 2006-yilda «Globallashuv» tushunchasi va uning turli sohalarga o'tkazayotgan ta'sirini aniqlashga bag'ishlangan jahonning yetakchi olimlari hamkorligida «Globalistika lug'ati» tayyorlanib e'lon qilindi. Unda globallashuv tushunchasiga olimlar turlicha ta'rif berganlar va uning ta'sir doirasini aniqlashga harakat qilgan.

Jumladan, amerikalik olim T. Fridman bu haqda shunday ta'kidlaydi: «Globallashuv – bu «sovuq urush tizimini» almashtirgan yangi tizim». Keltirilgan fikrdan ko'rinib turibdiki, iqtisodiyotda kechayotgan globallashuv jamiyat, mamlakat va xalqlar hayotining barcha sohalari o'zining ta'sirini o'tkazmoqda. Shuning bilan birga uni o'z davrida jahonni larzaga solgan va butun insoniyatga xavf tug'dirgan «sovuq urush» bilan tenglashtirgan mualliflar ham bor. Haqiqatdan ham, yuqorida mualliflar tomonidan ilgari surilayotgan fikrlarda globallashuvning iqtisodiyotga, siyosatga va jahon miqyosidagi jarayonlarga o'tkazayotgan ta'siri keng qamrovli ekanligi ko'rsatib berilgan. Ayniqsa, uning iqtisodiyotga o'tkazayotgan ta'siriga asosiy e'tibor berilganligini ta'kidlash lozim [7].

Haqiqatan ham iqtisodiyotdan manfaatdor bo'lmagan insonning o'zi yo'q. U inson hayot kechirishining moddiy asosini tashkil qiladi. Shuning uchun ham iqtisodiyotdagi globallashuv milliy ma'naviyatda ham o'z ifodasini topadi. Afsuski, yuqorida mualliflar tomonidan bildirilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, globallashuvning milliy ma'naviyatga o'tkazayotgan salbiy ta'siri e'tibordan chetda qoldirilgan. Bu jarayonda iqtisodiy globallashuv milliy ma'naviyatning globallashuvida vosita vazifasini bajaradi. Ana shu muqim jihat mualliflar e'tiboridan chetda qolganligini ko'rish mumkin. Shuning bilan birga Fridmanning globallashuvning «sovuq urush» siyosati bilan tenglashtirilganligi zamirida ham katta ma'no bor. Haqiqatdan ham bugun u butun insoniyat, ayniqsa uning oliy qadriyatlaridan biri bo'lgan millatlar taqdiriga solayotgan tahdidini «sovuq urush» siyosatiga tenglashtirish mumkin [8]. Respublikamizda ham

tadqiqotchilarimiz tomonidan globallashuv jarayonini o'rganishga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Hali bu masalaga bag'ishlangan fundamental tadqiqotlar e'lon qilinmagan bo'lsa ham bir qator ilmiy jihatdan pishiq bo'lgan maqolalar e'lon qilinganligini ta'kidlash lozim. Jumladan, «Globallashuv ziddiyatlari», «Adabiyotida

globallashuv jarayoni», «Xalqaro globallashuvning chuqurlashuvi» va boshqa maqolalarda uning ba'zi bir jihatlariga to'la-qonli ta'rif keltiriladi. Aytish joizki, mazkur maqolalarda ham «Globallashuv» jarayon sifatida talqin etilganligini ko'rish mumkin.

References:

1. Najmidinova Q. U.. Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning o'rni. - T.: "Adolat", 2016. 224 b.
2. Kenjaboev A., Kenjaboev J. Tarbiya texnologiyasi va uning dolzarbligi. Zamonaiy ta'lim. 2015 yil, 4-son. 61-64 betlar.
3. Quronov M. Mafkuraviy tahdid va yoshlar tarbiyasi. -T.: Akademiya. 2008.
4. A. Utamuradov. Shaxs ma'naviy kamolotini shakllantirish. Toshkent. "Universitet", 2011
5. Quronov M., Turayev M.. Milliy tarbiya va yoshlar dunyoqarashini shakllantirish. O'quv qo'llanma, "Muharrir" nashriyoti. 2017. 18 b.
6. Kenjaboev A., Kenjaboev J.. Tarbiya texnologiyasi va uning dolzarbligi. Zamonaiy ta'lim. 2015 yil, 4-son. 70 b.
7. Najmidinova Q. U.. Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning o'rni. - T.: "Adolat", 2016. 202 b.
8. A. Utamuradov. Shaxs ma'naviy kamolotini shakllantirish. Toshkent. "Universitet", 2011.